

5. ביטוח אמהות

א. הגמלאות

ביטוח אמהות נכנס לתוקף ב-1 באפריל 1954 ונמנה עם חמשת ענפי הביטוח הראשונים שכוסו על ידי חוק הביטוח לאומי. במסגרת ביטוח אמהות מוענקות לילדת הגמלאות האלה:

מענק אשפוז – המענק נועד לממן את הוצאות הלידה והאשפוז של היולדת ושל היילוד, והוא משולם במישרין לבית החולים. מדצמבר 1993 משולם מענק אשפוז בשיעור מוגדל ללידת פג. בשנתיים הראשונות מאז הוחל חוק ביטוח בריאות ממלכתי (בינואר 1995), אשפוזם של יולדות ושל יילודים, בכללם פגים, היה כלול בסל שירותי הבריאות שנקבעו בחוק. המוסד לביטוח לאומי מימן אשפוז זה מסכומי הגבייה לענף אמהות שהועברו למשרד הבריאות. מינואר 1997 מענק האשפוז שוב משולם במישרין לבית החולים. כאשר הלידה מתרחשת בחו"ל, מענק האשפוז משולם במישרין לילדת לאחר שהגישה תביעה.

סכום מענק האשפוז משתנה כדלקמן:

1. בחודש ינואר מדי שנה הסכום מתעדכן על-פי נוסחה הקבועה בחוק ולפיה סך התשלום בעבור לידות רגילות ותשלום נוסף ללידת פג יהיה שווה לסכום שהיה משולם בעבור לידות אלה אילו לא היה הבדל בסכומי המענק בין לידה רגילה ללידת פג.
2. בכל עת שמשרד הבריאות משנה את מחירו של יום אשפוז כללי, משתנה באותו שיעור גם סכום מענק האשפוז.
3. בהתאם להחלטת הממשלה, במסגרת חוק ההסדרים. בשנים האחרונות הממשלה שינתה את סכום מענק האשפוז במסגרת חוקי ההסדרים: באפריל 2005 הוגדל מענק אשפוז ללידת פג בכ-50%; בינואר 2007 הוגדל מענק אשפוז בעבור כל לידה ב-12.1%; באוגוסט 2009 היתה עלייה נוספת של כ-10%. התערבות הממשלה בקביעת סכום מענק אשפוז היא בעצם אמצעי להזרמת תקציב לבתי חולים באמצעות המוסד לביטוח לאומי.

הוצאות הסעה לבית חולים – המוסד לביטוח לאומי משתתף גם בהוצאות הסעה לבית חולים של יולדת. בשנת 2008 חלה הקלה בתנאי זכאות להסעה לבית חולים. לפני כן, יולדת היתה זכאית להסעה רק אם היא גרה במרחק רב מבית החולים. מ-16.3.2008 כל יולדת זכאית להסעה לבית החולים הקרוב למקום מגוריה.

מענק לידה – המענק נועד לרכישת ציוד ראשוני ליילוד, והוא משולם במישרין לילדת. עד יולי 2002 שיעור המענק לילדת היה אחיד ובלתי תלוי במספר לידות קודמות, ושיעורו היה 20% מהשכר הממוצע לפי חוק. באוגוסט 2003 חל שינוי בשיעור המענק לילדות ילד שני ואילך, והוא היה 6% מהשכר הממוצע. בינואר 2004 הוגדל שיעור המענק לילד השני בלבד ל-9% מהשכר הממוצע. כאשר נולדים בלידה אחת שני ילדים או יותר, מענק הלידה גבוה יותר: לתאומים – סכום השווה לשכר הממוצע, ולכל ילד נוסף – עוד 50% מהשכר הממוצע. מינואר 2006 סכום מענק הלידה מחושב על פי הסכום הבסיסי 1.

דמי לידה – גמלה זו נועדה לפצות יולדת עובדת על אובדן שכרה במשך חופשת הלידה שהיא חייבת לקחת על פי חוק עבודת נשים. לדמי לידה זכאית יולדת עובדת – שכירה, עצמאית או הנמצאת בהכשרה מקצועית – אשר בתקופה שקדמה ללידה שולמו בעבורה דמי ביטוח בעד פרקי זמן הקבועים בחוק. דמי הלידה משולמים בעבור 7 או 14 שבועות, בהתאם לתקופת האכשרה שהיא צברה עד המועד הקבוע בחוק (לפני שתוקן החוק במאי 2007, דמי לידה היו משולמים בעבור 6 או 12

שבועות). מנובמבר 1994 דמי הלידה ליום מחליפים את מלוא השכר או ההכנסה הממוצעת ליום שהיו לילדת בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה (עם הלידה או לפנייה), ולא יותר מסכום מרבי הקבוע בחוק. מדמי הלידה נגבים במקור מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות.

אפשר להתחיל לקבל דמי לידה לפני מועד הלידה המשוער, אך לא יותר מאשר בעבור מחצית התקופה שבמהלכה זכאית היולדת לקבלם. בתנאים מסוימים אפשר להאריך את חופשת הלידה בארבעה שבועות לכל היותר. החל ב-1998 גם גברים שחלקו את חופשת הלידה עם בנות זוגן יכולים לקבל תשלום של דמי לידה, בתנאי שהאם חזרה לעבודה.

גם עובדות זרות זכאיות לדמי לידה. במסגרת חוק ההסדרים 2003 נקבע, כי אלה מהן השוהות בארץ ללא היתר כחוק אינן זכאיות לדמי לידה ולמענק לידה.

קצבת לידה – הקצבה משולמת למי שילדה בלידה אחת שלושה ילדים או יותר, שנשארו בחיים פרק זמן הקבוע בחוק, ונועדה לסייע לה בהוצאות כלכליות. הקצבה משולמת מדי חודש במשך 20 חודשים. הקצבה נגזרת מהסכום הבסיסי, והיא הולכת ופוחתת במהלך תקופת הזכאות.

גמלה לשמירת היריון – גמלה זו משולמת לאשה עובדת, שבגלל סיבות רפואיות הקשורות להיריון נאלצת להפסיק את עבודתה ל-30 יום לפחות ואין היא מקבלת בעבורם תשלום ממעסיקה או מכל גורם אחר. תקופת האכשרה המזכה בגמלה זו זהה לתקופה המזכה בדמי הלידה. מתחילת 1995 גובה הגמלה היה שכרה הממוצע של האשה בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה ולא יותר מ-70% מהשכר הממוצע. בשנת 2000 תוקן החוק, והסכום המרבי לתשלום היה מלוא השכר הממוצע (משנת 2006 הוא מלוא הסכום הבסיסי).

קצבת מיוחדת ותגמול מיוחד – קצבאות אלו משולמות אם היולדת נפטרה בעת הלידה או בתוך שנה מיום הלידה: קצבה חודשית משולמת בעד כל יילוד שנולד באותה הלידה ושיעורה 30% מהשכר הממוצע למשך 24 חודשים. אם משולמת לילד קצבת שאירים או תלויים, הקצבה משולמת למשך 12 חודשים בלבד. תגמול מיוחד משולם לבן זוגה של הנפטרת, אם הפסיק לעבוד לשם טיפול בילד, בשיעור דמי פגיעה עד 12 שבועות. קצבה זו משולמת לכ-10 מקרים מדי שנה.

ב. מגמות עיקריות

ב-2010 נמשכה העלייה במספר הלידות בקרב אוכלוסיית הנשים בגיל הפרייון (בנות 15-44): ב-2010 שולמו מענקי לידה ל-167 אלף יולדות בקירוב (לוח 1) – עלייה של 5.7% לעומת שנת 2009. באותן שנים מספר הנשים בגיל הפרייון עלה ב-3.4%. במילים אחרות, מספר הלידות לכל 1,000 נשים בגיל הפרייון עלה מכ-102 לידות ב-2009 לכ-104 ב-2010.

כ-48,300 מהלידות ב-2010 היו לידות ראשונות, כ-45,700 היו לידות שניות וכ-73,000 היו שלישיות ויותר, כמוצג בלוח 2. כ-3,400 היו לידות תאומים וכ-80 היו לידות שלישיות ויותר.

בין מענקי האשפוז ששולמו ב-2010, 2,676 מענקים היו בעבור לידות פגים – 20 פגים יותר משנת 2009.

ב-2010 קיבלו דמי לידה כ-103 אלף נשים לעומת כ-98 אלף נשים ב-2009 – עלייה של 5.7%. באותן שנים מספר הנשים בגיל הפרייון השייכות לכוח העבודה עלה ב-2.3% בלבד. כלומר, מספר נשים שקיבלו דמי לידה על כל 1,000 נשים נשואות בכוח העבודה עלה מ-107 בשנת 2009 ל-111 ב-2010.

ב-2010 שולמו מענקי לידה ל-167 אלף יולדות – עלייה של 5.7% לעומת שנת 2009. באותן שנים מספר הנשים בגיל הפרייון עלה ב-3.4%

ב-2010 קיבלו דמי לידה כ-103 אלף נשים לעומת כ-98 אלף נשים ב-2009 – עלייה של 5.7%

לוח 1

לידות חי לפי סדר הלידה (אחוזים), 2010-2006

שנה	סה"כ	לידה ראשונה	לידה שנייה	לידה שלישית	לידה רביעית ויותר
2006	100.0	29.2	27.4	19.0	24.4
2007	100.0	28.6	27.3	19.6	24.6
2008	100.0	29.9	27.8	19.8	22.5
2009	100.0	29.8	27.1	20.0	23.1
2010	100.0	29.0	27.4	19.9	23.7

לוח 2

נשים שקיבלו מענק לידה ודמי לידה (ממוצע חודשי), (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2010-2006

שנה	קיבלו מענק לידה		סך הכול	קיבלו דמי לידה	
	מספרים מוחלטים	אחוז שינוי לעומת שנה קודמת		אחוז שינוי לעומת שנה קודמת	שיעור מכלל הנשים שקיבלו מענק לידה
2006	143,599	0.5	83,285	7.1	57.6
2007	147,245	2.5	88,285	5.0	58.4
2008	152,319	3.5	93,630	5.1	61.5
2009	157,702	3.5	97,715	4.4	62.0
2010	166,694	5.7	103,318	5.7	62.0

נשים שקיבלו דמי לידה היוו 62% מסך כל הנשים שקיבלו מענק לידה

שיעור העלייה במספר הנשים שקיבלו דמי לידה זהה לשיעור העלייה של נשים שקיבלו מענק לידה. נשים שקיבלו דמי לידה היוו 62% מסך כל הנשים שקיבלו מענק לידה, הן בשנת 2009 והן בשנת 2010. גילן הממוצע של מקבלות דמי לידה נשאר ללא שינוי בשנים האחרונות – 31 שנים. כ-95% מן הנשים שקיבלו דמי לידה היו שכירות והיתר – 5% – עצמאיות, חברות קיבוץ או חברות מושב שיתופי. התפלגות לפי גובה דמי לידה ליום מצביעה על כך שבשנת 2010 פחות משליש מהנשים קיבלו דמי לידה ליום בסכום שאינו עולה על מחצית השכר הממוצע במשק וכרבע מהן קיבלו דמי לידה מעל השכר הממוצע במשק. שיעור הנשים המקבלות דמי לידה מעל השכר הממוצע עלה בהתמדה מ-19.6% מהנשים ב-2006 ל-24.6% מהן ב-2009-2010, ובמקביל קטן חלקן של הנשים המשתכרות עד מחצית השכר הממוצע, מכ-37% ב-2006 ל-32% ב-2009-2010.

בשנת 2010 ההכנסה הממוצעת מעבודה של היולדות היתה 6,702 ש"ח לחודש שהם כ-81% מהשכר הממוצע במשק

מאחר שדמי לידה הם בגובה שכר היולדת לפני הלידה, התפלגות לפי גובה דמי לידה מייצגת את התפלגות השכר של נשים אלה. בשנת 2010 ההכנסה הממוצעת מעבודה של היולדות היתה 6,702 ש"ח לחודש שהם כ-81% מהשכר הממוצע במשק. זאת לעומת 6,444 ש"ח, שהם כ-79% מהשכר הממוצע באותה שנה.

סכום דמי הלידה, בדומה לשכר, משתנה על-פי מאפייני דמוגרפיה ותעסוקה:

- סכום דמי הלידה עולה ככל שעולה גיל האשה. ממוצע דמי הלידה ב-2010 היה 223 ש"ח ליום, שהם כ-81% מהשכר הממוצע. נשים עד גיל 24 קיבלו דמי לידה בשיעור של כ-45% מהשכר היומי הממוצע במשק, בעוד שבקרב בנות 35 ויותר השיעור עלה מעל השכר הממוצע במשק (106% מהשכר הממוצע במשק).

לוח 3

מקבלות דמי לידה לפי גובה דמי הלידה ליום כאחוז מהשכר היומי הממוצע (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2010-2006

שנה	סך כל המקבלות (מספרים)	עד 1/4 השכר הממוצע	1/2-1/4 השכר הממוצע	3/4-1/2 השכר הממוצע	3/4 עד מלוא השכר הממוצע	יותר מהשכר הממוצע
2006	83,285	8.7	28.2	28.1	15.4	19.6
2007	88,285	8.5	27.3	28.4	15.9	20.0
2008	93,630	7.5	25.5	27.4	16.8	22.8
2009	97,715	7.1	23.8	27.3	19.2	24.6
2010	103,318	7.7	24.7	26.6	16.9	24.1

- דמי הלידה ששולמו ביישובים במרכז הארץ היו גבוהים מאלה ששולמו בפריפריה. בסניפים תל אביב וכפר סבא, סכום דמי הלידה ששולמו בממוצע ליום היה הגבוה ביותר (115% מהשכר הממוצע במשק), ואילו בסניפים בני ברק ונצרת הוא היה הנמוך ביותר (כ-60% מהשכר הממוצע במשק).
- בשנת 2010 מספר הגברים שקיבלו דמי לידה היה 369 לעומת 285 ב-2009, 281 בשנת 2008 ו-246 ב-2007. כלומר בשנת 2010 היתה עלייה של 29% במספר הגברים שתבעו דמי לידה לעומת 2009, אך מספרם היה קטן יחסית. על כ-1,000 נשים שקיבלו דמי לידה, קיבלו דמי לידה פחות מארבעה גברים.

ג. היקף התשלומים

לוח 4 מציג את היקף הגמלאות המשולמות לפי חוק הביטוח הלאומי בענף האמהות לפי סוג הגמלה. מן הנתונים עולה שבשנת 2010 היתה עלייה של 7% בתשלומי הגמלאות בענף (במחירים קבועים). תשלומי מענק אשפוז ודמי לידה, מהווים כ-93% מסך תשלומי הענף. העלייה בסך התשלומים היא בעיקר תוצאה של גידול במספר הלידות.

חלקם של תשלומי ענף אמהות בכלל תשלומי הביטוח הלאומי עלה בעקביות ובהדרגה מ-6.3% ב-2006 לכ-8.6% ב-2010, אם כי בשנת 2010 העלייה היתה מזערית ביותר.

חלקם של תשלומי ענף אמהות בכלל תשלומי הביטוח הלאומי עלה בעקביות ובהדרגה מ-6.3% ב-2006 לכ-8.6% ב-2010

לוח 4

תשלומים לגמלאות אמהות במחירי 2010 (אלפי ש"ח), 2010-2006

שנה	סך כל תשלומי גמלאות	אשפוז	מענק לידה	דמי לידה	שמירת הריון
2006	3,142,980	1,421,273	152,339	1,474,123	82,176
2007	3,682,846	1,669,852	152,223	1,752,649	94,228
2008	4,084,134	1,652,509	159,956	2,140,445	120,288
2009	4,413,521	1,831,358	168,459	2,256,161	141,163
2010	4,717,447	2,032,637	176,245	2,342,757	149,574